

tehát igény volt rá, s általa a szerző nemzetközi hírnévre tett szert. A munka magyar nyelven való megjelenése jelentős mértékben megkönnyíti a kutatók dolgát, hiszen így az is egy-egy részterület tanulmányozásába kezdhet, aki a latin nyelvet nem vagy csak részben ismeri. Ilyenképpen tehát új kutatási irányok nyílnak, lehetővé válik életpályák és művek komparatív vizsgálata, például Bél Mátyás és az Erdély „Béliusaként” számon tartott Benkő munkásságának párhuzamos tanulmányozása, de a történezművelődés mellett érdeklődéssel veheti kezébe a kötetet a vallástörténezművelődés, a művelődéstörténezművelődés, a gazdaságtörténezművelődés és az irodalomtörténezművelődés is. Ez utóbbi esetében a honismereti munka művelődéstörténeti fejezetének tanulmányozása lehetőséget kínál arra, hogy a domoictus középkori pap munkáját bekapcsolja a magyarországi irodalomtörténetbe. A kötet

tehát az információk gazdag tárházát nyújtja nemcsak egy-egy tudományterület kutatóinak, hanem az egyszerű, érdeklődő olvasónak is, aki összefüggéseket, hasonló és eltérő vonásokat kereshet például a *Transsilvania* és Orbán Balázs *Székelyszékelyföld leírása* című kötete vagy Kós Károly *Erdélye* között.

Szerző és fordító jelentős mértékben járult hozzá Erdély történetének nagyközönség előtti megismertetéséhez, így kétségtelenül helytálló mindkettjük esetében az a latin szállóige, amellyel Antal Árpád egyetemi tanár, majd később az egykori tanítvány, Egyed Emese illetve Szabó Györgyöt: „Vis est immensa laboris assidui” (Mérhetetlen a kitarító munka ereje). (Ld. *Erdélyi Múzeum* 2012. 1–2. szám; *Helikon* 2011. 11. szám)

Csata Adél

Testek és nyelvek együttműködésének alternatíváiról

Darabos Enikő: Testmetaforák a kortárs magyar irodalomban. Tanulmányok, kritikák. Lector Kiadó, Marosvásárhely 2017. 280 old.

A testpoétikák, testrepresentációk vizsgálata izgalmas és produktív területe/ szempontja a kortárs irodalomelméleti tájékozódásnak, hisz a test, a testi tapasztalatok elbeszélhetősége, a testbe vetettség meghatározó módon foglalkoztatja a jelen irodalmát. Darabos Enikő ennek egy 2004 és 2014 közötti metszetét mutatja meg, a *testmetafora* terminust a bevezető részben ekként definiálja: „olyan nyelvi alternatívák [keresése], melyekkel érzéki létezésünk minél szélesebb spektrumban elmondhatóvá és faggathatóvá válik”. (9.)

Azzal, hogy milyen tétellel bírnak a test megszólaltatásának irodalmi alternatívái, a legpontosabban és legkiterjedtebben *A néma test diskurzusa. A saját mássága mint az individualitás kritériuma* Nádás Péter *Párhuzamos történetek című regényében* foglalkozik. (Mivel egyik kötetbemutatóján a

szerző azt nyilatkozta, hogy nem szükségszerű a könyvét lineárisan végigolvasni, bárhol felüthető, bárhol elkezdhető az olvasása, jelen recenzió is él a lehetőséggel, és épp a könyv közepén található tanulmánnyal indítja az ismertetést.) A kötet *Test – nyelv* című, második blokkjának első elemzése ugyanis a test diskurzív szabályozásáról szóló résszel kezdődik, melyben arra hívja fel a figyelmet, hogy egyrészt a tabuizált test „gyakorlatilag a társadalmi nyilvánosság *kizárólagos* témája” (94.), másrészt a mindenféle „biopolitikai tényezők talán legkevésbé a testtel való személyes törődés éthoszát, mint inkább a test hasznosításának poszt-indusztriális erkölcsét írják elő számunkra”. (95.) Ha a test megszólal, azonnal valamilyen diskurzusba kerül, amely már az általánosság felé tereli, ezért ebben az érvelésben a test egyediségét csakis

nemasága révén, tehát bármilyen előre szabályozott diskurzusnak ellenállva tarthatja meg. Darabos meggyőző gondolatmenetének, mely a margitszigeti eseménysor és a Gyöngyvér és Ágost közötti szeretkezési jelenet elemzésén át ível, konklúziója az, hogy a *Párhuzamos történetek* prózapoétikájának lényege „úgy juttatni szóhoz a testet, hogy jobbára végig néma marad” (133.). A *Testmetaforák* másik nagyobb lélegzetvételű, a Tompa Andrea *Fejtől s lábtól-ját* faggató, *A test politikája* című tanulmányában szintén az univerzalitásba való belesiklás elkerülését méltatja, hiszen Darabos szerint „a test iteratív alakzatának a könyve” (254.) annak köszönhetően építkezik jól, hogy „szereplőiben egy olyan értelmezési horizontot dolgoz ki, mely a sokféleséget önmagaként (f)elismerő egység etikája felől működik”. (260.)

Ebből is látszik, hogy a szerző értelmezései legtöbbször az elemzett alkotáson túlmutatva is tanulmányos, távlatos megállapításokat tesznek, és nem csak a testmetaforákra összpontosítanak. Hasonlóan izgalmas és éleslátó a Bodor Ádám *Verhovina madarairól* szóló írás *A másik én* című fejezetben, ahol a verhovinai társadalomnak a környező tájra való utaltsága ahhoz a felismeréshez vezet, hogy a „természet ennek értelmében nem valami csodás díszlete nyomorult emberi létünknek, hanem kíméletlen anyaga, mely legfeljebb a formák változatosságát enged meg” (225.), és ebben látja az elmozdulást is Bodor korábbi szövegeihez képest. Az itt felmerülő kérdés, hogy egy adott fikció természetét milyen törvények irányítják, tulajdonképpen azokban az elemzésekben is háttérként húzódik, amelyekben a kritikus a narratív identitások kiépülését követi nyomon (például Rakovszky Zsuzsánál, Agota Kristofnál), és azonnal lecsap a metatextuális utalások értelmezési lehetőségeire, vagy a szövegvilág struktúráját mint bármely rendszer működésének performálásaként látja (a *Párhuzamos történetek* esetéről van szó). Darabos számára fontos a megalkotott szövegvilág következetessége, és ebben a narrátor pozíciója és attitűdje. Fölényesnek látja például az elbeszélőt Esterházy *Semmi művészetében* és Darvasi *Virágzabálójában*, Spiegelmann Laura (Kabai Lóránt) édeskevé és

Bartis Attila *A nyugalom* című műve kapcsán pedig a tülflektáltság problémáira tér ki.

Ha a kötetet linearitásában ragadjuk meg, a fennebb vázolt értelmezési gócknál talán feltűnőbb az az ív, amelyet az erőteljesen teoretikus (főként dekonstrukciós, pszichoanalitikus eszköztárú, de a műalkotást az elmélet számára nem kisajátító) megközelítésektől (a segítségül hívottak között van Niklas Luhmann, Freud, Lacan, Slavoj Žižek, Kulcsár-Szabó Zoltán, Julia Kristeva, Paul de Man, Catherine Belsey stb.) az utolsó, már-már teljesen felszabadult, esszéisztikus kritikáig jár be. A három blokkra tagolt könyv mindegyik egysége olvasóbarát, azaz tömör és szuggesztív címet visel, jelezve, hogy az elemzett művek mely aspektusára éleződik ki a gondolatmenet. Így például az *Én – másik* című fejezetben az én(nek) a másik viszonylatában való) elbeszélhetőségéről, megalkothatóságáról, illetve a másik reprezentálhatóságáról, az ezekkel való folyamatos küszködésekről szóló művek kerültek (Oravecz: 1972. szeptembere, Rakovszky: *A kigyó árnyéka* és *A hullócsillag éve*, Bán Zsófia: *Esti iskola – olvasókönyv felnőtteknek*, Agota Kristof: *Trilógia, Az analfabéta*, Solymosi Bálint: *Életjáradék*, Grecsó Krisztián: *Tánciskola*). Különösen érdekesek ebben a blokkban az Agota Kristof műveiről szóló írások, az, ahogyan Darabos Enikő az igazság-hazugság, élet-fikció határhelyezeteit vizsgálja, külön-külön, de egymás viszonylatában is elhelyezve az egyes regényeket; miközben például a Kristof-féle önéletrajzot „az énnel egy másik figurába való emigrációja”-ként (64.) definiálja, arra a következtetésre jut, hogy „mennyire kétségbeesetten és felemelően esetleges az a megfellebbezhetetlenül sajátjának érzett szavunk, hogy »én«, mennyire körvonalazhatatlan az a jelentéstartomány, amiben ez a terminus mozog”. (72.)

A Nádas-tanulmánnyal induló *Test – nyelv* fejezet értelemszerűen a test és a nyelv kapcsolatát változatos módokon kereső alkotásokról szól: *Párhuzamos történetek*, Pályi András *Éltem és Túl*, Bartis Attila *A nyugalom*, Spiegelmann Laura édeskevé, Erdős Virág *Eurüdiké*. A változatok jól érzekelhető végletei: a test olvasható jelszerűségének utópiája (*Párhuzamos történetek*), illetve a test

mint a megvetés tárgya (édeskevés). *A másik én* című blokk Esterházy *Semmi művészetét*, Darvasi László *Virágzabálókját*, Bodor *Verhovina madarai*, Szvoren Edina *Nincs, és ne is legyen*, Szilasi László *A harmadik híd*, Tompa Andrea *Fejtől s lábtól*, illetve Vajda Mihály *Szókratészi huzatban* című műveit elemzi, itt pedig a „[c]súcsra járatott abjekció” (226.), az ember fogalmának használhatósága, „az Énnel való törődés etikája” (253.) azok a kategóriák, amelyek a testmetaforák viszonylatában is a legizgalmasabb megközelítésmódokat kínálják.

Ismét egészében tekintve a kötetet, nemcsak egy adott kritikus-elemzői portré és pályarészlet rajzolódik ki belőle; a *Testmetaforák* szerzője hol explicitebben, hol közvetve arról is beszél, illetve azt is megmutatja, hogy szerinte milyenek kellene lennie a kritikának. „Úgy értem, ezen a szinten, amely a kritikáé kellene, hogy legyen, hiszen az mégsem az író személy vállalkozásának jogosságát és sikerességét, hanem a vállalkozás eredményeként előállt szövegműködést kellene, hogy megközelítse”. (106.) Darabos Enikő ehhez az elváráshoz saját gyakorlatában is igazodik, továbbá hivatkozások révén folyamatosan párbeszédbe lép más kritikusokkal (Bagi Zsolt, Margócsy István, Németh Gábor, Radnóti Sándor, Szilágyi Zsófia, Sári B. László, Károlyi Csaba, Angyalosi Gergely csak néhányan azok közül, akiknek a megjegyzéseire figyelmesen reagál), gyakran az adott mű recepciójának ismertetésével indítva minitanulmány-értékű, az olvasási élmény

megragadását szakmai igényességgel ötvöző kritikáit. (Amit kifogásolnék, az az olykor igen maró gúny, amivel a szerinte téves/megalapozatlan/pontatlan véleményekkel harcba száll, bár ezt nagyon karakteresen teszi.)

Összességében a kötet megfelel annak a mérceinek, amelyet Vida Gábor a fűlszövegben állít fel: „A kritika tétje talán az, hogy az értelmezett és értékelt művek mentén és azokról leválva, szakmailag pontos, önálló szöveget hozzon létre, hogy a művek és kontextusok viszonylatában rámutasson a dolgokra, megtalálja az átjárást a rejtett és a nyilvánvaló jelentések között.” A kritikakötetek tétje pedig, úgy gondolom, hogy a szakmailag pontos szövegek egy helyre tömörítésén, egy lehetséges/alternatív minikánon (amint Darabos fogalmaz a bevezetőjében: az adott kritikus/olvasó számára legmeghatározóbbnak számító művek egy adott időintervallumban) közvetítésén, a szelekció révén való ítéletalkotáson túl az, hogy újra felszínre hozza, illetve hogy az irodalmi köztudat felszínén tartsa a közelmúlt alkotásait is, és ezzel megalapozzon esetleges jövőbeli kutatásokat. A Lector Kiadónál 2017-ben indult kritikaszorozat, amelynek Darabos Enikő kötete mellett egyelőre Balázs Imre József frappáns *Ezeregy mondata* a másik tagja, ilyen indulással azt a meggyőződést kelti/erősíti meg, hogy a kritikát lehet izgalmasan művelni és olvas(tat)ni.

Codău Annamária

Barát vagy ellenség? Énképek és másságképek az irodalomban

Tapodi Zsuzsa (szerk.): Imagológiai olvasókönyv. Scientia Kiadó, Kvár 2016. 180 old.

Az imagológia, általános értelmezésben, az irodalmi művekben fellelhető képek összehasonlító vizsgálata. Az imagológiai vizsgálatokban kétféle képről beszélhetünk: énképekről (*auto-images*), azaz azokról a képekről, amelyeket a csoport önmagáról alkot, illetve a másság vagy a másik képeiről

(*hetero-images*), melyek alatt azokat a konstrukciókat értjük, amelyeket a csoport a Másikról, a Másik csoportról alkot és használ. Ezek a képi konstrukciók általában etnocentrikusak, ebből fakadóan a Másik alakja gyakran bír negatív, ellenséges vagy veszélyesnek minősülő/minősítő melléklézőképpel. A Másik

Nagy Imola Katalin (1975) – PhD, egyetemi adjunktus, Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Marosvásárhely, nimolkat@gmail.com